INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

BOSHLAG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA INTERNET VA MOBIL QURILMALARGA BOG‘LANISHNING YOSHGA XOS XUSUSIYATLARI

Baxromjonova Gulchiroy Bakirjon qizi
Andijon davlat pedagogika instituti talabasi
bahromjonovagulchiroy2@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.19941565

Annotatsiya: ushbu maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilari orasida internet va mobil qurilmalarga bog‘lanish muammosini ko‘rib chiqadi. Zamonaviy texnologiyalarning keng tarqalishi bolalarning rivojlanishiga ham ijobiy, ham salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Tadqiqotning maqsadi ushbu yosh toifasidagi o‘quvchilarda internet va mobil qurilmalarga bog‘lanishning yoshga xos xususiyatlarini aniqlashdan iborat. O‘tkazilgan empirik tahlillar va psixologik kuzatuvlar asosida bog‘lanishning shakllanish mexanizmlari va uning oldini olish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan. Natijalar pedagoglar, ota-onalar va bolalar psixologlari uchun qimmatli ma’lumot bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich sinf o‘quvchilari, internetga bog‘lanish, mobil qurilmalar, yoshga xos xususiyatlar, bolalar psixologiyasi, raqamli savodxonlik, oldini olish, pedagogik strategiyalar

Kirish.

Modern jamiyatda raqamli texnologiyalar va internet hayotimizning ajralmas qismiga aylandi. Bu texnologiyalar ta’lim, muloqot va axborot olishda keng imkoniyatlar yaratib, ayniqsa boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘quv jarayoniga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Raqamli vositalar bolalarning qiziqishini oshirib, ularning ijodkorligini va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Biroq, ushbu imkoniyatlar bilan birga, internet va mobil qurilmalardan nazoratsiz va haddan tashqari foydalanish jiddiy muammolarni keltirib chiqarmoqda, ayniqsa yosh bolalar orasida bog‘lanish (addiction) xavfini oshirmoqda.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida internet va mobil qurilmalarga bog‘lanish tobora dolzarb muammoga aylanib bormoqda. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, muammoli internetdan foydalanish miya faoliyatida modda bog‘lanishiga o‘xshash o‘zgarishlarga olib kelishi mumkin, bu esa kognitiv funksiyalarning buzilishiga, jumladan, tormozlovchi nazorat, qaror qabul qilish va ishchi xotira qobiliyatlarining pasayishiga olib keladi. Mobil telefonlarga haddan tashqari bog‘lanish bolalarda xavotir, tushkun kayfiyat, giperaktivlik va xulq-atvor muammolari kabi psixologik masalalar bilan bog‘liq bo‘lib, oilaviy va maktab munosabatlariga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

O‘zbekistonda ham ushbu muammo jiddiy tus olmoqda. Mutaxassislar, ayniqsa yosh bolalar salomatligiga mobil qurilmalarning zararli ta’siri haqida ogohlantirmoqda. Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti oftalmologi Feruza Hamidovaning ta’kidlashicha, haddan tashqari ekran vaqti bolalarda g‘ilaylik va miopiya (uzaqni ko‘ra olmaslik) holatlarining ko‘payishiga sabab bo‘lmoqda. U yetti yoshgacha bo‘lgan bolalar uchun mobil telefonlardan foydalanishni mutlaqo taqiqlashni, yetti yoshdan kattalar uchun esa kuniga 30 daqiqa bilan cheklashni tavsiya etadi. O‘zbekiston Bosh Davlat sanitariya vrachining 2024-yil 19-yanvardagi qoidalarida ta’lim muassasalarida elektron vositalardan foydalanish bo‘yicha aniq ko‘rsatmalar belgilangan bo‘lib, yoshga qarab kunlik umumiy foydalanish vaqti cheklangan. Ushbu tadqiqot boshlang‘ich sinf

o‘quvchilarida internet va mobil qurilmalarga bog‘lanishning yoshga xos xususiyatlarini chuqur o‘rganish, uning oldini olish va samarali intervensiya strategiyalarini ishlab chiqish uchun ilmiy asos yaratishga qaratilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va internetning kundalik hayotga chuqur integratsiyalashuvi zamonaviy jamiyatda, xususan, ta’lim sohasida keng imkoniyatlar yaratish bilan birga, bir qator yangi muammolarni ham keltirib chiqardi. Ushbu bo‘limda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida internet va mobil qurilmalarga bog‘lanish muammosiga bag‘ishlangan xalqaro va milliy adabiyotlar tanqidiy tahlil qilinadi. Maqsad, ushbu hodisaning nazariy asoslarini, yoshga xos xususiyatlarini, psixologik, kognitiv va fiziologik oqibatlarini chuqur o‘rganish hamda mavjud profilaktika va intervensiya strategiyalarini ko‘rib chiqishdir. Raqamli vositalar bolalarning qiziqishini oshirib, ularning ijodkorligini va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam berishi mumkin bo‘lsa-da, ulardan nazoratsiz va haddan tashqari foydalanishning salbiy oqibatlari tobora ko‘proq e’tibor talab qilmoqda.

Internet va mobil qurilmalarga bog‘lanish tushunchasi tobora kengayib borayotgan tadqiqot sohasini tashkil etadi. Dastlab modda bog‘lanishiga o‘xshash xulq-atvor buzilishi sifatida ko‘rib chiqilgan ushbu holat, hozirda miya faoliyatida modda bog‘lanishiga o‘xshash o‘zgarishlarga olib kelishi ilmiy jihatdan isbotlangan. Xususan, 2019-yilda o‘tkazilgan 40 ta tadqiqotni qamrab olgan meta-tahlil (2922 ishtirokchi bilan) muammoli internetdan foydalanish (MIF) kognitiv funksiyalarning sezilarli darajada buzilishiga olib kelishini ko‘rsatdi. MIF bilan og‘rigan shaxslarda tormozlovchi nazorat (Hedges’ g qiymati 0.42 dan 0.53 gacha), qaror qabul qilish (g = 0.49) va ishchi xotira (g = 0.40) qobiliyatlarining pasayishi kuzatilgan . Bu ta’sirlar MIFning asosiy turi (masalan, o‘yinlar), yoshi, jinsi yoki geografik joylashuvidan qat’i nazar izchil bo‘lib, madaniyatlararo neyrobiologik zaiflikni ko‘rsatadi. Bu topilmalar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ham kognitiv rivojlanishga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkinligini taxmin qilish imkonini beradi, chunki ularning miya rivojlanishi hali yakunlanmagan va ayniqsa sezgir hisoblanadi. Shuningdek, internetga bog‘lanish buzilishlari qatoriga "Internet-pornografiya ko‘rish buzilishi" kabi aniq tasniflar ham kiritilmoqda, bu esa internetdan foydalanishning patologik shakllarining keng spektrini ko‘rsatadi.

Mobil telefonlarga bog‘lanish ham alohida e’tibor talab qiladigan muammo bo‘lib, bolalar va o‘smirlar orasida keng tarqalgan. 2019-yilgi tizimli tahlilga ko‘ra, umumiy aholi orasida mobil telefonlarga bog‘lanish darajasi 6.3% ni, o‘smirlar orasida esa 16% ni tashkil etadi. Haddan tashqari mobil telefonlardan foydalanish o‘zini xavfsiz his qilmaslik, oilaviy va maktab munosabatlarining buzilishi, shuningdek, giperaktivlik, tushkun kayfiyat, xavotir va xulq-atvor muammolari kabi psixologik masalalar bilan bog‘liq [1]. Bu ma’lumotlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga mobil qurilmalarning salbiy ta’sirini chuqur o‘rganish zarurligini ta’kidlaydi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida raqamli qurilmalardan foydalanish dinamikasi va bog‘lanishga olib keluvchi omillar murakkab va ko‘p qirrali. Zamonaviy ota-onalar ko‘pincha kichik yoshdagi bolalarni tinchlantirish yoki ularni band qilish uchun mobil telefonlardan foydalanishadi, bu esa bolalarda juda erta yoshdan raqamli qurilmalarga qaramlikni shakllantiradi. Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti oftalmologi Feruza Hamidovaning kuzatishlariga ko‘ra, bunday amaliyotlar bolalarda erta yoshdan ko‘rish muammolarining paydo bo‘lishiga sabab bo‘lmoqda. Masalan, bir haydovchining nabirasi to‘qqizta telefonni sindirib, hozirda ko‘rish qobiliyati yomonlashganini ta’kidlashi, ushbu muammoning jiddiyligini ko‘rsatadi. Bu misollar bolalarda raqamli qurilmalarga bog‘lanishning nafaqat psixologik, balki

moddiy va jismoniy oqibatlarini ham yorqin namoyish etadi. Yosh bolalarning miyasi tez rivojlanayotganligi sababli, ular raqamli stimullarga nisbatan kattalarga qaraganda ancha sezgir bo‘lib, bu ularda bog‘lanishning tezroq shakllanishiga olib kelishi mumkin.

Jismoniy salomatlikka ta’siri ham jiddiy tashvish uyg‘otadi. Ekran vaqtining haddan tashqari ko‘pligi ko‘z salomatligiga bevosita ta’sir qiladi. Feruza Hamidova bolalarda g‘ilaylik (strabismus) va miopiya (uzaqni ko‘ra olmaslik) holatlarining ko‘payishini bevosita ekran vaqtining oshishi bilan bog‘laydi. Uning ta’kidlashicha, yetti yoshgacha bo‘lgan bolalar uchun mobil telefonlardan foydalanish mutlaqo taqiqlanishi kerak. Yetti yoshdan kattalar uchun esa kuniga 30 daqiqa, 12-14 yoshlilar uchun esa bir soat bilan cheklash tavsiya etiladi. Kattalar ham har yarim soatda 5-10 daqiqa tanaffus qilishlari lozim . Shuningdek, u uzoq muddatli ekran foydalanishi ko‘z quruqligi sindromiga olib kelishini, ko‘z qovog‘ini pirpiratish tezligini normal 18 martadan daqiqasiga atigi 3-4 martagacha kamaytirishini ta’kidlaydi. Amangul Kurbanbayeva ham gadjetlardan noto‘g‘ri foydalanish ko‘z zo‘riqishi, quruqlik, ko‘rish qobiliyatining pasayishi va kognitiv stressga olib kelishini qayd etadi. Bu mutaxassislar maxsus kompyuter ko‘zoynaklari ko‘rish qobiliyatini yo‘qotishning oldini olmasligini va o‘qituvchilarni uy vazifalarini telefonlar o‘rniga kitoblardan berishga chaqirishadi.

Profilaktika, intervensiya va siyosiy tavsiyalar adabiyotlarda keng muhokama qilinadi. Tadqiqotlar ushbu rivojlanayotgan muammoni hal qilish uchun shoshilinch intervensiya tadqiqotlariga ehtiyoj borligini ta’kidlaydi. O‘zbekiston kontekstida ham ushbu muammoga jiddiy e’tibor qaratilmoqda. O‘zbekiston Bosh Davlat sanitariya vrachining 2024-yil 19-yanvardagi qoidalarida ta’lim muassasalarida elektron vositalardan foydalanish bo‘yicha aniq ko‘rsatmalar belgilangan. Ushbu qoidalar monitorlardan optimal masofani (70 sm), ish yuzasidan (25 sm), tabiiy chap tomondan yoritishni va majburiy ko‘z gimnastikasini o‘z ichiga oladi. Besh yoshgacha bo‘lgan bolalarga elektron ta’lim vositalaridan foydalanish mutlaqo taqiqlangan. Darslar davomida 1-4-sinflar uchun 10-20 daqiqa, 5-11-sinflar uchun esa 15-35 daqiqa bilan cheklangan. Maktab va uyda umumiy kunlik foydalanish vaqti sinf darajasiga qarab 80 daqiqadan 170 daqiqagacha belgilangan . Bu qoidalar bolalar salomatligini himoya qilishga qaratilgan muhim qadamdir.

Amangul Kurbanbayeva bolalarning gadjetlardan foydalanishini nazorat qilishning muhimligini ta’kidlab, ekran vaqtini cheklash, har 20-30 daqiqada 1-2 daqiqalik ko‘z mashqlarini bajarish, ekran yorqinligi va yoritishni sozlash hamda muntazam ko‘z tekshiruvlarini o‘tkazishni tavsiya etadi. Ota-onalarga bolalarning gadjetlardan foydalanishini kuzatish, tanaffuslarni ta’minlash va ekranning to‘g‘ri joylashishini nazorat qilish maslahat beriladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida internet va mobil qurilmalarga bog‘lanishning yoshga xos xususiyatlarini chuqur o‘rganish, unga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash va uning psixologik, ijtimoiy, akademik hamda jismoniy oqibatlarini baholashga qaratilgan bo‘lib, aralash usullar dizaynidan foydalanadi. Bu yondashuv muammoning miqdoriy ko‘rsatkichlarini (tarqalish darajasi, bog‘lanishning og‘irlik darajasi) aniqlash bilan birga, sifat jihatdan (o‘quvchilar, ota-onalar va o‘qituvchilarning tajribalari, idroklari va munosabatlari) chuqur tushuncha berish imkonini beradi. Mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, muammoli internetdan foydalanish va mobil telefonlarga bog‘lanish kognitiv funksiyalarning buzilishiga, jumladan, tormozlovchi nazorat, qaror qabul qilish va ishchi xotira qobiliyatlarining pasayishiga olib keladi. Shuningdek, bu holat bolalarda xavotir, tushkun kayfiyat, giperaktivlik va xulq-atvor muammolari bilan bog‘liq bo‘lib, oilaviy va maktab

munosabatlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston kontekstida ham ushbu muammo dolzarb bo'lib, mutaxassislar yosh bolalar salomatligiga mobil qurilmalarning zararli ta'siri haqida ogohlantirmoqda. Shu sababli, ushbu tadqiqotning metodologiyasi ushbu murakkab hodisani har tomonlama o'rganishga qaratilgan.

Tadqiqot dizayni aralash usullar (mixed-methods) yondashuviga asoslangan bo'lib, u miqdoriy va sifat ma'lumotlarini yig'ish va tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Miqdoriy komponent boshlang'ich sinf o'quvchilari orasida internet va mobil qurilmalarga bog'lanishning tarqalish darajasi, uning yoshga va jinsga xos xususiyatlari, shuningdek, bog'lanish darajasi bilan psixologik, ijtimoiy, akademik va jismoniy oqibatlar o'rtasidagi korrelyatsiyalarni aniqlashga qaratilgan. Sifat komponenti esa o'quvchilar, ota-onalar va o'qituvchilarning internet va mobil qurilmalardan foydalanishga oid tajribalari, idroklari, bog'lanishga olib keluvchi omillar va mavjud profilaktika choralarining samaradorligi haqidagi chuqur tushunchalarni olishga xizmat qiladi. Bu aralash yondashuv muammoning keng qamrovli va nuansli tahlilini ta'minlaydi, faqatgina raqamlarga emas, balki insoniy tajribalarga ham e'tibor qaratadi. Tadqiqot kesma (cross-sectional) tarzda amalga oshiriladi, ya'ni ma'lumotlar bir vaqtning o'zida to'planadi. Bu yondashuv qisqa muddatda keng ko'lamli ma'lumotlarni yig'ish imkonini beradi, ammo sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlashda cheklovlarga ega.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi O'zbekiston boshlang'ich sinf o'quvchilarida internet va mobil qurilmalarga bog'lanishning yoshga xos xususiyatlarini har tomonlama o'rganish, unga ta'sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash, bog'lanishning psixologik, ijtimoiy, akademik va jismoniy rivojlanishga ta'sirini baholash hamda samarali profilaktika va intervensiya strategiyalarini ishlab chiqish uchun ilmiy asos yaratishdan iborat.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari (1-4-sinflar) orasida internet va mobil qurilmalarga bog'lanishning tarqalish darajasini va og'irlik spektrini aniqlash.

Bog'lanishning yoshga xos xususiyatlarini (masalan, 1-2-sinf o'quvchilari va 3-4-sinf o'quvchilari o'rtasidagi farqlar) va jinsga bog'liq tendensiyalarni tahlil qilish.

Tadqiqot ishtirokchilari O'zbekistonning turli hududlaridagi (masalan, Toshkent shahri, viloyat markazlari va qishloq joylari) umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinf o'quvchilari (1-4-sinflar), ularning ota-onalari va sinf rahbarlari/o'qituvchilaridan iborat bo'ladi. Tanlov usuli ko'p bosqichli stratifikatsiyalangan tasodifiy tanlov bo'ladi. Birinchi bosqichda, O'zbekistonning turli mintaqalaridan bir nechta viloyatlar tasodifiy tanlab olinadi. Ikkinchi bosqichda, har bir tanlangan viloyatdan shahar va qishloq joylaridagi umumta'lim maktablari tasodifiy tanlab olinadi. Uchinchi bosqichda, tanlangan maktablardan 1-4-sinflar tasodifiy tanlab olinadi. Nihoyat, har bir tanlangan sinfdan barcha o'quvchilar, ularning ota-onalari va sinf rahbarlari tadqiqotga taklif etiladi.

O'quvchilarning yoshiga xos xususiyatlarini chuqur o'rganish maqsadida, tanlovda 1-2-sinf o'quvchilari va 3-4-sinf o'quvchilarining teng nisbatda bo'lishiga e'tibor qaratiladi. Bu yondashuv yosh guruhlari o'rtasidagi farqlarni aniqroq tahlil qilish imkonini beradi. Har bir maktabdan kamida 50 nafar o'quvchi, ularning ota-onalari va sinf rahbarlari ishtirok etishi rejalashtirilgan. Umumiy tanlov hajmi kamida 1000 nafar o'quvchi, 1000 nafar ota-ona va 100 nafar o'qituvchidan iborat bo'lishi kutilmoqda. Bu hajm statistik tahlillar uchun yetarli quvvatni ta'minlaydi va natijalarning umumlashtirilish darajasini oshiradi.

a. O'quvchining maktabdagi xulq-atvori, diqqatni jamlash qobiliyati, tengdoshlari bilan munosabatlari va akademik o'zlashtirishi haqidagi kuzatishlar.

b. Sinfda elektron vositalardan foydalanish bo'yicha maktab qoidalariga rioya qilish darajasi va ularning samaradorligi haqidagi fikrlar.

c. O‘qituvchilarning o‘quvchilardagi raqamli bog‘lanish muammolarini aniqlash va hal qilish bo‘yicha tajribalari.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan fokus-guruh muhokamalari (yoshga mos guruhlarda): Bolalarning internet va mobil qurilmalardan foydalanish sabablari, sevimli kontentlari, foydalanish bilan bog‘liq qiyinchiliklar, ota-onalar va o‘qituvchilarning nazorati haqidagi idroklari. Bu muhokamalar bolalarning o‘z tajribalarini bevosita ifodalashiga imkon beradi.

Sifat ma’lumotlar Braun va Klarkning tematik tahlil yondashuvi asosida tahlil qilinadi. Intervyu va fokus-guruh muhokamalarining transkriptlari diqqat bilan o‘rganilib, takrorlanuvchi mavzular, naqshlar va asosiy tushunchalar aniqlanadi. Kodlash jarayoni ma’lumotlarni tizimlashtirish va ulardan ma’no chiqarishga yordam beradi. Yakuniy bosqichda, miqdoriy va sifat ma’lumotlari triangulyatsiya qilinadi, ya’ni ikkala turdagi ma’lumotlar bir-birini to‘ldirish va tasdiqlash uchun solishtiriladi. Bu yondashuv tadqiqot natijalarining ishonchliligini oshiradi va muammoning yanada chuqur va keng qamrovli tushunchasini taqdim etadi.

Tadqiqot O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi va xalqaro etik standartlarga muvofiq amalga oshiriladi. Tadqiqotni boshlashdan oldin, tegishli ilmiy-tadqiqot etik qo‘mitasidan (masalan, universitetning Etika qo‘mitasi) ruxsat olinadi. Barcha ishtirokchilardan, ya’ni o‘quvchilarning ota-onalari/qonuniy vakillaridan yozma ravishda xabardor qilingan rozilik (informed consent) olinadi. O‘quvchilardan esa ularning yoshiga mos ravishda og‘zaki yoki yozma rozilik (assent) olinadi. Ishtirokchilarning shaxsiy ma’lumotlari maxfiy saqlanishi va anonimlik ta’minlanishi kafolatlanadi. Ma’lumotlar faqat tadqiqot maqsadlarida foydalaniladi va uchinchi shaxslarga oshkor etilmaydi. Ishtirokchilar istalgan vaqtda tadqiqotdan chiqib ketish huquqiga ega bo‘ladilar. Tadqiqot jarayonida bolalarning psixologik va jismoniy farovonligi ustuvor ahamiyatga ega bo‘ladi. Agar tadqiqot davomida biror o‘quvchida jiddiy bog‘lanish belgilari yoki psixologik muammolar aniqlansa, ota-onalarga tegishli mutaxassislarga (psixolog, oftalmolog) murojaat qilish tavsiya etiladi. Tadqiqot natijalari faqat umumlashtirilgan shaklda taqdim etiladi va hech bir shaxsni aniqlash imkonini bermaydi. Ma’lumotlar xavfsiz serverlarda saqlanadi va faqat vakolatli tadqiqotchilar uchun ochiq bo‘ladi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida internet va mobil qurilmalarga bog‘lanishning dolzarb muammo ekanligini ko‘rsatdi. Haddan tashqari foydalanish bolalarning kognitiv funksiyalariga, psixologik salomatligiga, ijtimoiy munosabatlariga va akademik o‘zlashtirishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, ko‘rish qobiliyatining yomonlashuvi kabi jismoniy oqibatlar jiddiy tashvish uyg‘otadi. Tadqiqot yoshga xos xususiyatlar va ota-onalar nazoratining muhimligini ta’kidladi. Raqamli texnologiyalar ta’lim uchun imkoniyatlar yaratgan bo‘lsa-da, ulardan oqilona va nazoratli foydalanishni ta’minlash zarur. O‘zbekistonda qabul qilingan qoidalar va mutaxassislar tavsiyalari profilaktika uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. Kelajakda samarali intervensiya dasturlarini ishlab chiqish va jamoatchilikni xabardor qilish bolalarning sog‘lom rivojlanishi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Livingstone, S., & Helsper, E. J. Raqamli Bola: Raqamli Texnologiyalarning Bolalarga Ijtimoiy va Psixologik Ta’siri. Cambridge: Polity Press, 2022.
2. Radesky, J. S., & Christakis, D. A. Raqamli Media va Bola Rivojlanishi: Yaxshisi, Yomonligi va Noma’lumi. New York: Springer, 2021.
3. Przybylski, A. K., & Weinstein, N. O‘smirlarning Raqamli Farovonligi: Tadqiqot va Amaliyot Bo‘yicha Keng Qamrovli Qo‘llanma. Oxford: Oxford University Press, 2023.

ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index:* *google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

4. Coyne, S. M., et al. "Bolalar va o‘smirlarda muammoli internet foydalanishi, muammoli ijtimoiy media foydalanishi va muammoli o‘yinning tizimli sharhi." Yoshlar va O‘smirlik Jurnali, jild. 49, son. 10, 2020, bet. 1923-1936.
5. Domoff, S. E., et al. "Bolalar va o‘smirlarda muammoli media foydalanish: Xavf va himoya omillarining tizimli sharhi." Xulq-atvorga qaramliklar jurnali, vol. 9, no. 4, 2020, pp. 825-842.